

nedostupná. Jediný význam toho, že jste uvnitř utečeneckého tábora, spočívá v tom, že jste člověkem zvenčí, cizincem, cizím tělesem, vetřelcem ve zbytku světa – takový vetřelec ponouká zbytek světa k tomu, aby se obklopil ban-optickými prostředky. Stručně řečeno, pokud se stanete chovancem utečeneckého tábora, pak to znamená, že jste vykázán, vystěhován ze světa sdíleného zbytkem lidstva. „Být vystěhován“, zakonzervován ve stavu *exilu* je tím jediným, co potřebujete, abyste získal identitu utečence. A jak Agier opakovaně zdůrazňuje, není podstatné, *odkud* jste se dostali do tábora: vyloučení ze zbytku lidstva je dáno tím, že chybí *kam*, ať už kvůli výslovnému zákazu nebo z důvodu praktické nemožnosti přesunout se kamkoli jinam.

Exulanti nemusejí překračovat státní hranice, nemusejí pocházet z jiné země. Mohou se narodit a vyrůstat v zemi, ve které žijí svůj exilový život – dochází k tomu až příliš často. Nemusejí se posunout ani o píd' z místa, kde se narodili. Agier plným právem slučuje utečenecké tábory, tábory bezdomovců a městská ghetta do jedné kategorie: „koridory exilu“. Legální i ilegální obyvatelé všech těchto míst sdílejí jeden klíčový rys: všichni jsou nadbyteční. Jsou tím, co společnost odvrhuje, co odmítá. Stručně řečeno: odpad. „Odpad“ je z definice antonymem „užitečnosti“: označuje předměty, které nelze nijak použít. Vskutku: odpad pouze špiní a zaneřádí prostor, který bychom mohli využít. Ban-optikon se stará především o to, aby byl odpad oddělen od slušného výrobku a aby byl označen k přesunu na skládku. Jakmile je tam, panoptikon se postará, aby tam také zůstal – nejlépe do té doby, dokud neskončí proces biologického rozkladu.

DL Zygmunte, díky. Je poučné a podnětné sledovat, jak naše zkoumání dohledu zapadá do vašeho bádání – a občas se od něho liší. Dříve než přejdeme k dalšímu tématu, mohli bychom se krátce zastavit u dalšího panoptického motivu? Jsme po mém soudu zajedno v tom, že pojem ban-optika

je na místě tam, kde je v současnosti nejzřetelnější potřeba panoptika, a že tento typ analýzy odpovídá běžným – a tíživým – zkušenostem globalizujícího se světa. Badatelé v oblasti dohledu se však potýkají s podobnými fenomény přinejmenším ještě ve dvou kontextech, ve kterých jde o většinové obyvatelstvo, nikoli o menšinový „odpad“.

Mám za prvé na mysli přesvědčivý výzkum, který provedl Oscar Gandy a který zveřejnil pod názvem *The Panoptic Sort*. Zmiňoval jsem ho už dříve, ale nyní bych se mu rád věnoval podrobněji. Gandy v této své rané knize tvrdí, že ve světě databázového marketingu a v tzv. geodemografii zjevně působí univerzální třídící stroj. Obyvatelstvo se dělí do hrubých segmentů, aby s nimi mohli marketingoví pracovníci různým způsobem nakládat na základě spotřebitelského chování. Ačkoli s tím někteří foucaultovští badatelé nemusejí souhlasit, Gandy používá pojem panoptika jak k tomu, aby zkoumal „fungování“ panoptika v dnešním spotřebitelském rámci, *tak také* – což je klíčové – k tomu, aby ukázal, jak logika panoptika ovlivňuje ty, kteří jsou pod jeho dohledem.

Gandy po mém soudu propojuje analýzu třídících a klasifikačních dimenzí panoptika s analýzou způsobu zpracovávání spotřebitelů.⁴⁷ Ačkoli však čerpá své představy o klasifikační dimenzi panoptika z Foucaulta, je daleko explicitnější v tom, že jeho výklad je rovněž „politickou ekonomikou osobních informací“. Marketingoví pracovníci vždy hledali nové způsoby racionalizace trhu tím, že vyčlení ke speciálnímu zacházení spotřebitele, kteří díky svým charakteristikám představují lákavé „potenciální cíle“.⁴⁸ Zatímco další potenciální spotřebitelé nám smějí vyklouznout, je třeba dostat ty, kteří skutečně stojí za to. Proces třídění se zde zaměřuje na ty, kteří

47 | D. Lyon, *Surveillance Studies*, s. 42.

48 | O. Gandy, *Coming to terms with the panoptic sort*, in: D. Lyon – E. Zureik (vyd.), *Computer, Surveillance and Privacy*, Minneapolis 1996, s. 152.